

KULTUREN

Kv Gylleholm 11 - Innerstaden 2:1

fornlämning 73, fornlämning 175

Lunds kommun, Skåne

Arkeologisk förundersökning 2013

KULTURMILJÖRAPPORT 2013:25

AJA GULDÅKER

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser.....	5
Genomförande och resultat.....	6
Sammanfattning	8
Administrativa och tekniska uppgifter	9
Referenser.....	10
Bilagor	10

Figur 1. Lunds medeltida stad, fornlämning 73, med platsen för undersökningen markerad med en röd stjärna.

Inledning

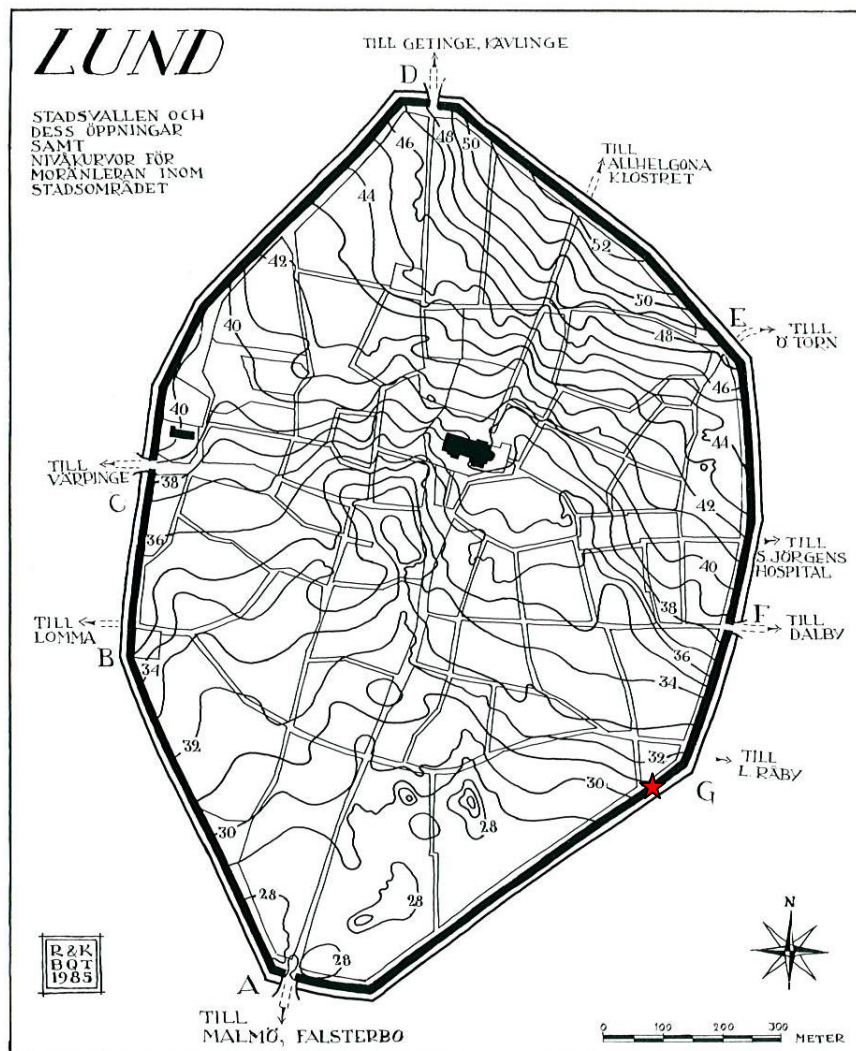
I samband med att en ny vattenledning och spillvattenservis lades, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning vid kv Gylleholm 11/Innerstaden 2:1 i Lund, enligt Länsstyrelsens beslut (lst.dnr 431-18879-2013). Arbetsområdet är beläget på gränsen mellan Lunds medeltida stadsområde, fornlämning nr 73:1, och Lilla Råby medeltida bytomt, fornlämning 175:1.

Fornlämningsmiljö

Området för markarbetena är beläget strax söder om Kv Bagaren i det sydöstra hörnet av Lunds medeltida stadsområde och vid den medeltida bytomten Lilla Råby. Området korsar framförallt den forna stadsvallan som sträckte sig runt staden Lund under medeltid.

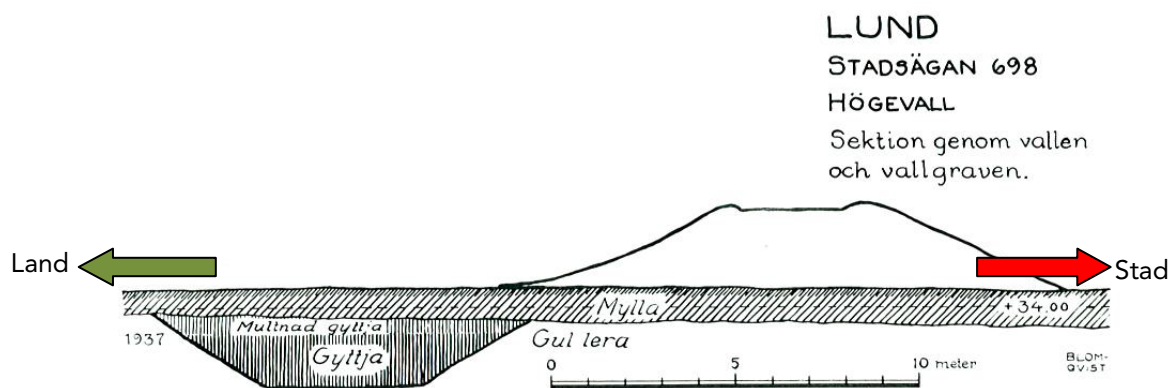
Under 1600- och 1700-talet låg kv Bagaren obebyggt och utgjordes av två lyckor tillhörande färgare Borg och glasmästare Nordström. I den södra delen var under medeltiden Sankt Johannes kyrka belägen med tillhörande kyrkogård (Bevaringskommittén 1980 s 22).

Området för schaktningsarbetena omfattar södra delen av Södra Esplanaden, samt promenadstråket där den medeltida vällen var belägen. Längre söderut fanns vallgraven. Vallgraven med vall har sedan medeltiden utgjort en begränsning för stadens bebyggelse.

Figur 2. Karta över Lund med medeltida gator och vägar, vall och vallgrav (Blomqvist 1985 s 19) . Platsen för undersökningen markerad med en röd stjärna.

Enligt Roskildekrönikan lät den danske kungen Erik Emune befästa Lund kring år 1134 och befästningen bestod av en jordvall samt en vallgrav som omgav hela staden med ett fåtal in- och utpassager (figur 2). I en kungaförsäkran från år 1326 framkom det att borgarna i Lunds stad skulle ha rätt att efter förmåga befästa sin stad med plankor, gravar, murar och pålverk. Detta skulle vara både till rikets säkerhet samt även för befolkningens egen nytta, vilket i sin tur speglar den oro bland köpmännen i landet över att ha en svag kung. I början av 1300-talet var kungamakten i Danmark svagare än någonsin tidigare, vilket gör att det inte är troligt att det var på kungens initiativ som befästningen upprättades, utan detta var Lundabornas önskan (Blomqvist 1985 s 11ff).

Figur 3. Skiss av Lunds vallgrav och vall (Blomqvist 1985 s 23). Förtydligande pilar visar att vällen var belägen närmast staden, utanför vallgraven vidtog den lantliga spridda bebyggelsen.

Förbättringar av anläggningen gjordes vid ett flertal tillfällen där dammar i anslutning till vallgraven samt vallgrav och vall förbättrades. Under 1670-talet omnämns i Lunds räkenskaper flera utbetalningar för arbeten utförda på stadens broar och bommar så att inte vallarna skulle förstöras av husdjur (Blomqvist 1985 s 28).

År 1811 avskaffades landstullen och därefter blev befästningen ointressant för stadens invånare och arbetena påbörjades med att lägga igen vallgraven. Byggnadstomter ersatte en stor del av vallområdet i staden, men i de södra delarna lades det år 1891 ut en boulevard som fick namnet Södra Esplanaden (Blomqvist 1985 s 32). Förslaget på att anlägga ett promenadstråk kom redan år 1873, men planerna förverkligades först år 1887 efter att dåvarande stadsarkitekt lade fram ett förslag på *Södra vallpromenaden* (Kulturportalen 2013-12-09). Ett promenadstråk var ett modernt inslag i stadsplaneringen i slutet på 1800-talet eftersom det ansågs vara stärkande att promenera under skuggande träd, många sociala band knöts och gav Lundaborna tillfälle att spatsera i fina kläder.

Idag kan man fortfarande nyttja *Södra vallpromenaden* på den forna stadsvallen i skuggan av formklippta lindar och var lördag under sommarhalvåret finns det ett populärt stråk med loppisförsäljning.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

I området för aktuell schaktning har endast ett fåtal arkeologiska observationer gjorts.

- År 1985. I samband med husbyggnation i kv Bagaren 1 och 10 i Lund gjordes en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Den undersökta ytan omfattade 1500 m². På ytterligare en yta på 200 m² schaktades kulturlagren ut utan tillstånd och dokumenterades aldrig. Undersökningen omfattade dokumentation av anläggningar i moränen. De påträffade anläggningarna bestod

av nio gropar, tre timrade brunnar, en större nedgrävning/damm samt en stenläggning (Gardelin 2007).

- År 2000. Kv Bagaren 5. Förundersökningen föranleddes av en tillbyggnad av befintlig gårdsflygel. Tillbyggnaden grundlades på platta, ett sk lätt grundläggningsförfarande. Det lätta grundläggningsförfarandet innebar en begränsning av schaktdjupet. I kulturlagren under de moderna lager som kan knytas till dåvarande befintlig bebyggelse, fanns en närvaro av djurben, träkol, småsten, kalkprickar samt en relativt hög inblandning av moränlera. Från massorna tillvaratogs fynd av keramik med låg fragmenteringsgrad och en kronologisk spännvidd från tidig medeltid och fram till nyare tid (Ericsson 2006).
- År 2010. Södra Esplanaden/Dammgården. Schaktningarna omfattade ca 266 m² och ca 137 löpmeter och arbetet föranleddes av fjärrvärmearbeten. Stadens igenfyllda vallgrav påträffades vid flera tillfällen. I botten påträffades ett grått lerigt lager med torvaktiga inslag, som kan vara avsatt då vallgraven stod öppen. Flera aktiviteter i form av nedgrävningar, stolphål och en ränna dokumenterades. I en av nedgrävningarna påträffades en fyllning som var gråbrun med starka inslag av brandrester i form av träkol, tegelbitar, bränd lera och träkol. I fyllningen påträffades även kopparhaltig slagg, djurben och skelettdelar från en barngrav. Förmodligen kommer dessa från Sankt Hans kyrkogård, som under medeltiden låg strax norr om undersökningsområdet, och härrör från någon form av avröjning efter en brand från tiden efter reformationen (in prep Guldåker).

Genomförande och resultat

Ett schakt togs upp, med omfattningen 26 m² och med en volym av 63 m³ (figur 5). Intakta medeltida kulturlager observerades i de centrala och södra delarna av schaktet. Det norra området i Södra Esplanaden innehöll flera rörgravar varför inga intakta kulturlager återstod (figur 4). I gatan var sektionerna mycket porösa och luckra vilket gjorde det instabilt att dokumentera. Moränlera påträffades på ett djup av 1,2-1,8 m under dagens marknivå med sluttning åt söder.

Intakta medeltida kulturlager dokumenterades i de södra delarna av schaktet och två sektioner på den västra schaktväggen upprättades. I fält gjordes bedömningen att det rörde sig om vallgraven, men efter jämförelse med tidigare ingrepp i området gjordes tolkningen att vallgraven bör ligga längre söderut än aktuellt område och att det istället rör sig om resterna efter själva vällen, delvis avröjd.

Sektion I från trottoarkanten och söderut, omfattade 4 m (bilaga 1). Intakta bevarade medeltida kulturlager dokumenterades på ett djup av ca 1,2 m. De medeltida kulturlagren i sektionen tolkas som en äldre markhorisont innanför den vall och vallgrav som omgav Lund under medeltid samt en rest av vällen som utplanades under 1800-talet. Den äldre markhorisonten tunnades ut norr om vällen och kan ha varit avröjd, möjligen för att ge utrymme för en väg eller gata.

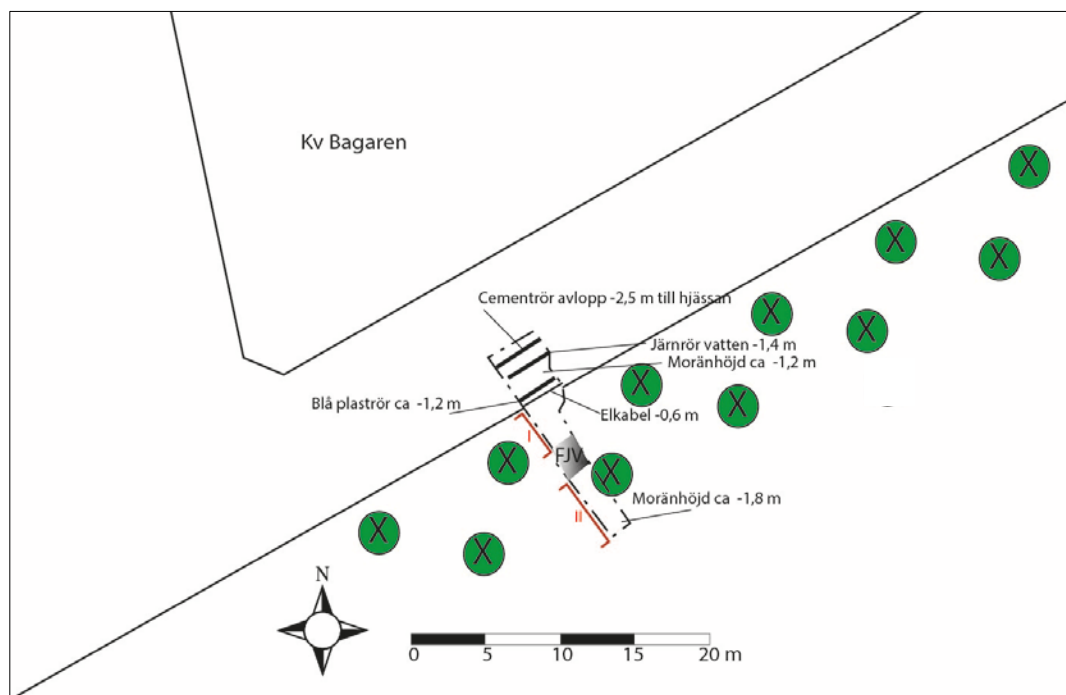
I sektion II påträffades intakta medeltida kulturlager på en nivå av 1,6 m under dagens marknivå. Även här dokumenterades en äldre markhorisont samt en moränliknande lera som var mer lucker än den sterila.

Figur 4. Rörgravar i gatan. De klippta lindarna på bilden visar var den *Södra vallpromenaden* gick tidigare, i området för den medeltida stadsvallen.

Kulturlagren föreföll relativt välbevarade, men uppvisade delvis en urlakning av stratigrafien där gränserna mellan kulturlagren ibland var något diffusa. I båda sektioner förekom massiva utjämningslager bestående av matjordsaktig lera. Igenfyllnadsmaterialet kan mycket väl ha varit rester av stadsvallen och som började avvecklas under 1800-talet.

I stadsparken fick vallen finnas kvar och fungerade som upphöjd vallpromenad kantad av träd, medan den i området för Södra Esplanaden planades ut, men markerades med en allé av beskurna lindar.

Figur 5. Schaktet med sektion I och II. De gröna cirkelarna med kryss markerar de nedhuggna lindar som kantade *Södra vallpromenaden*, i området för den medeltida stadsvallen.

Sammanfattning

I samband med att en ny vattenledning och spillvattenservis lades, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning vid kv Gylleholm 11/Innerstaden 2:1 i Lund, med omfattningen 26 m² och med en volym av 63 m³. Intakta medeltida kulturlager dokumenterades i de centrala och södra delarna av schaktet och tolkades som en äldre avröjd markhorisont samt en avröjd del av den gamla stadsvallen. Det norra området i Södra Esplanaden innehöll flera rörgravar varför inga intakta kulturlager återstod.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-18879-2013	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1, 175:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Innerstaden 2:1, Gylleholm 11
Typ av exploatering	VA		
Uppdragsgivare	VA Syd att: Lars Öström		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Aja Guldåker		
Övrig personal	Nicklas Kronroth		
Fältarbetstid	2013-08-26 – 2013-09-02		
Fälttid			
Arkeolog	11 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	26 m ²		
Kubik	63 m ³		
Schaktmeter	-		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	700x11=7700 SEK		
Rapport	700x11=7700 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	15400 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	15400 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	2 sektionsritningar skala 1:20, 1 planritning skala 1:400		
Foto	12 digitala fotografier		
Analys	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

Blomqvist, R. 1985. Stadsvallen i Lund. Ett unikt byggnadsminne. I: *Gamla Föreningen för Bevarande av stadens minnen årsskrift 67:2*. Lund.

Bevaringskommittén. 1980. Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Vårfru rote. Trelleborg.

Ericsson, G. 2006. Kv Bagaren 5, Lund. Arkeologisk förundersökning 2000. I: *Arkeologiska arkivrapporter från Lund. Nr 215*. Lund.

Gardelin, G. 2007. Kv. Bagaren 1 och 10, Lund. Arkeologisk undersökning 1985-86. I: *Arkeologiska arkivrapporter från Lund. Nr 247*. Lund.

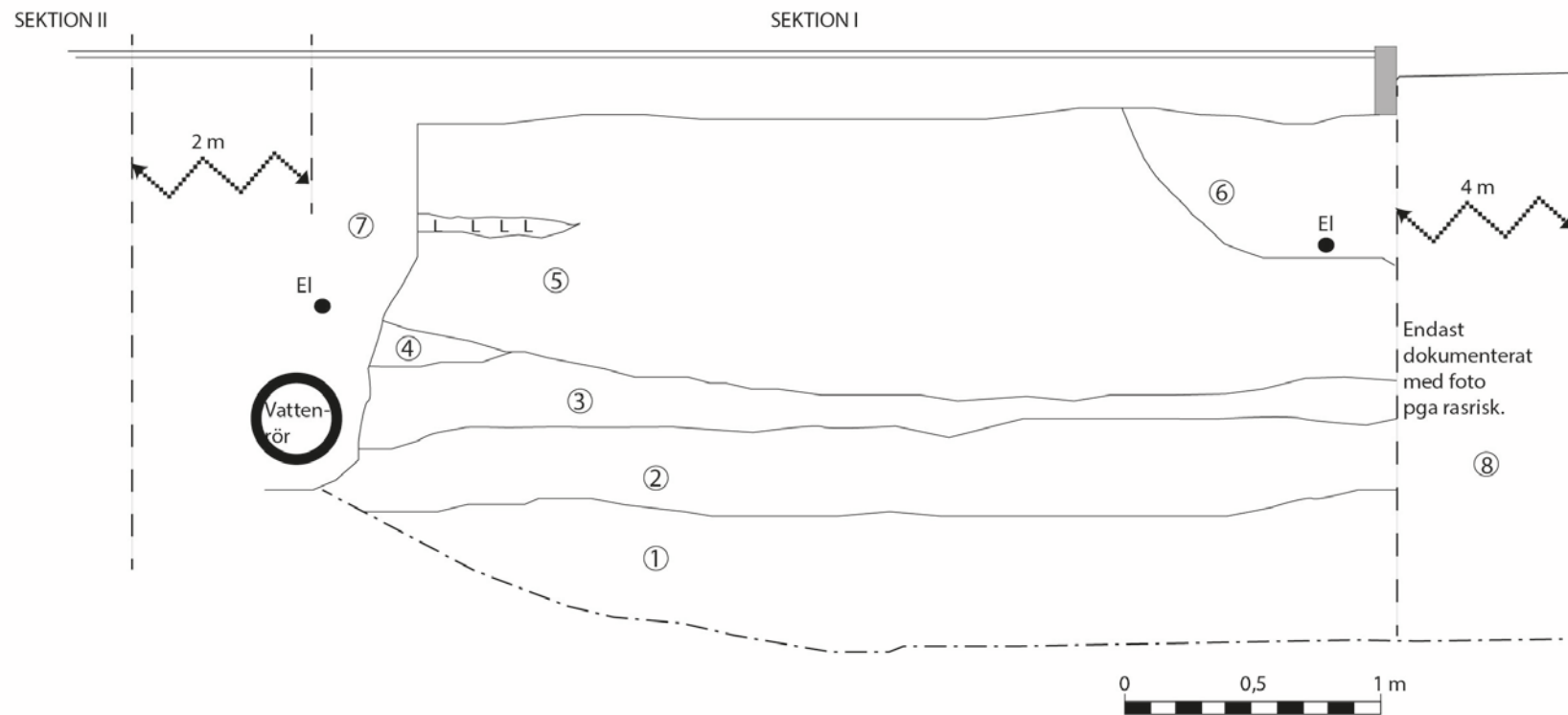
Guldåker, A. (in prep). Fjärrvärme i Lunds kommun 2010-2011. Arkeologiska förundersökningar. Lund.

Kulturportalen.2013-12-09.

http://www.kulturportallund.se/index.php?option=com_content&view=article&id=608:ko-rt-om-soedra-esplanaden&catid=243&Itemid=55

Bilagor

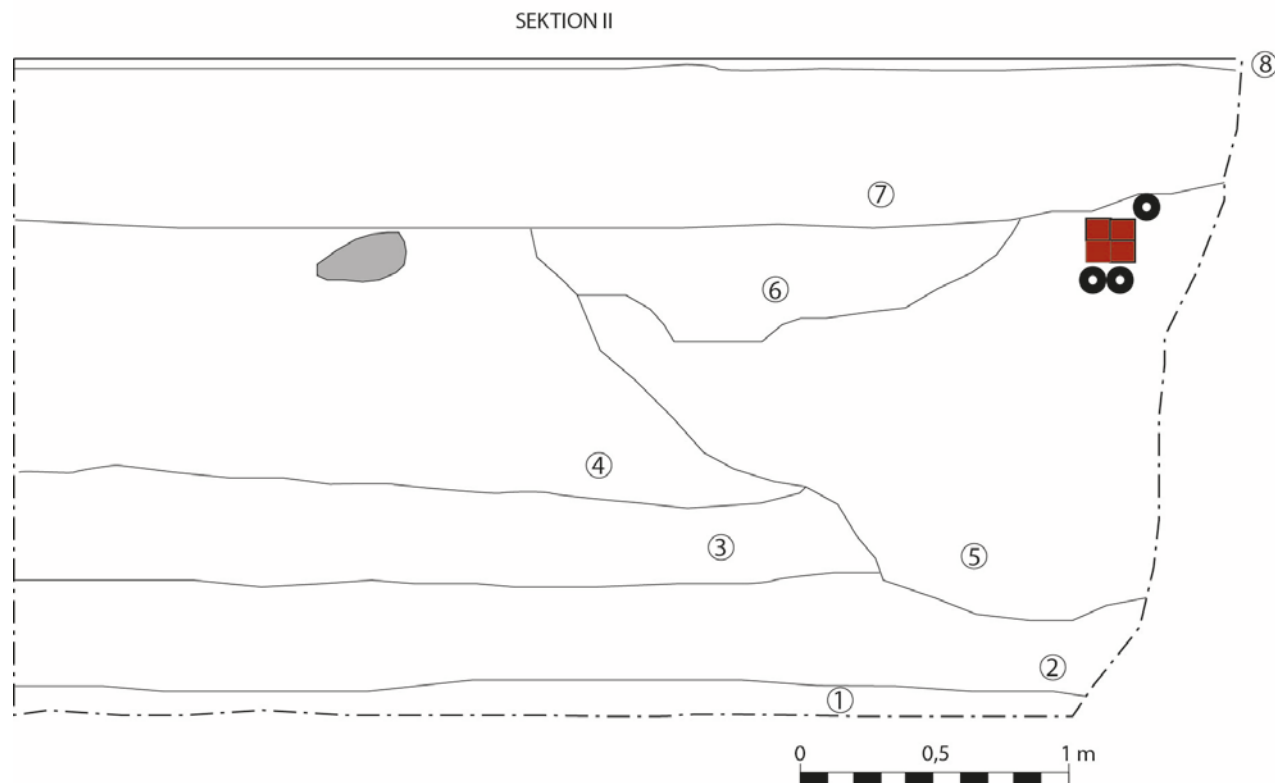
1. Sektion I
2. Sektion II

Bilaga 1

Sektion I mot väst.

1. Gul kompakt, fet, finkornig och torr moränlera.
2. Gul något porös, fet, finkornig och torr moränliknande lera. Lätt att dela. Kan vara en avröjd yta.
3. Brunsvart fet finkornig lera med inslag av träkol. Enstaka bränd lera och kalkprickar. Äldre markhorisont som kan ha röjts av för att bygga upp den medeltida stadsvallen.
4. Gulbrun melerad lera. Finkornig och relativt kompakt och torr, med inslag av kalkprickar. Rester av vällen som blivit utplanad under 1800-talet för *Södra vallpromenaden*.
5. Brunbeige matjordsaktig lera. Finkornig och torr med lerlinser av gul lera. Utjämningslager.
6. Brun, torr och porös, grovkornig grus. Fyllning i kabelschakt.
7. och 8. Brun, torr och porös, grovkornig grus. Fyllning i rörschakt.

Bilaga 2

Sektion II mot väst.

1. Gul kompakt, fet, finkornig och torr moränlera.
2. Gul något porös, fet, finkornig och fuktig moränliknande lera. Lätt att dela. Kan vara en avröjd yta.
3. Brunsvart fet finkornig lera med inslag av träkol. Enstaka träkol och kalkprickar. Äldre markhorisont som kan ha röjts av för att bygga upp den medeltida stadsvallen.
4. Gråbrun lera, finkornig, fet och torr. Kalk och träkol, enstaka småsten, 1 tegelbit. Rester av vallen som blivit utplanad under 1800-talet för *Södra vallpromenaden*.
5. Brunsvart humus med inslag av lera. Finkornig, halvfet och torr. Tegelstenar över rör. Fyllning i rörschakt.
6. Gulbrun lera med inslag av humus. Kalk närvarande, tegelkross enstaka. Fyllning i nedgrävning.
7. Matjord.
8. Markbeläggning, poröst med väl packad grovt grus.

I serien arkeologiska arkivrapporter från Lund har utgivits:

2012

-
Nr 426 Botan M17:504, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 427 Kv Tegnér 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 428 Kv Gernandtska lyckan 19, Lund. Arkeologisk förundersökning 2010–2012. Aja Guldåker.
Nr 429 Kv Maria Magle 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 430 Stora Råby 36:18, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 431 Kv Maria Magle 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 432 Flyinge 22:40, Fornlämning 80,81 i Södra Sandbys socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 433 Kv Toppen 1-2, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Nicklas Kronroth.
Nr 434 Kv Paradis 60, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 435 Kv Paradis 61, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
Nr 436 Hardeberga 22:1, fornlämning nr 25 i Hardeberga socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 437 Kv Winstrup 11, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 438 Kv Carl Holmberg 3, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.
Nr 439 Kv Myntet 29, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Aja Guldåker.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2013

- 2013:1 Kv Billegården 21, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:2 Kv Apotekaren 11 (fd 9), Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:3 Ventlinge 44:1, Mörbylånga kommun. Antikvarisk medverkan 2012-13. Henrik Borg.
2013:4 Stora Råby 34:7, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
2013:5 Kv Saluhallen1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011-2012. Ivan Balic.
2013:6 Innerstaden 2:1 - Krafts torg och Kungsgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:7 Stora Råby 34:7/väg 887, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:8 Innerstaden 2:1 – Clemenstorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:9 Kv Sjöjungfrun 11, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2010. Claes Theliander.
2013:10 Kv Repslagaren 29, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:11 Kv Svanelyckan m. fl. Lund. Förundersökning 2012. Ivan Balic.
2013:12 Kv Döbeln 2 och 3, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:13 Nöbbelöv 22:1, fornlämning nr 24 i Norra Nöbbelövs socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:14 Kv Södertull 10 och 30, Lund. Geoteknisk undersökning 2011-2012. Gertie Ericsson.
2013:15 Kv Trädgården 11, Lund. Geoteknisk undersökning 2011. Gertie Ericsson.
2013:16 Kv Thor 6, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2010. Adam Bolander och Gertie Ericsson.
2013:17 Kv Grynmalaren 31, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:18 Måketorpsboden på Kulturen, Lund. Byggnadsarkeologisk undersökning 2013. Gunilla Gardelin och Karl-Magnus Melin.
2013:19 Innerstaden 2:1 – Lilla Råby bytomt, fornlämning nr 175 i Lunds stad, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:20 Kv Billegården 21, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Ivan Balic.
2013:21 Kv Fredrik 8, Ystad. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:22 Kv Sankt Peter 10, Lund. Arkeologiska förundersökningar 2008. Karl-Magnus Lenntorp.
2013:23 Innerstaden 2:1 – Stora Fiskaregatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2013:24 Kv Winstrup 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:25 Kv Gylleholm 11- Innerstaden 2:1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.

Tidigare nummer kan rekvireras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen

Telefon: 046-350406

E-post: arkeologi@kulturen.com